

**XALQARO XUSUSIY HUQUQDA ALIMENT MAJBURIYATLARINI
HUQUQIY TARTIBGA SOLISH****Shodmonov Hayitmurod Shodmonovich***Toshkent davlat yuridik universiteti**“Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik” fakulteti 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada xalqaro xususiy huquqda aliment majburiyatlarini huquqiy tartibga solish, ushbu huquq buzilishi oqibatida vujudga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlar va unga nisbatan qo'llanadigan javobgarlik masalasi izchil tahlil qilingan.. Ushbu ma'lumotlarni aniqligini oshirish maqsadida turli xil qonun hujjatlaridan keng foydalanildi. Mavzu doirasida xorijiy va milliy olimlarning fikrlaridan, ilmiy ishlaridan, qilgan tadqiqot natijalaridan, gazeta va jurnallardan, xorij mamlakatlari qonun hujjatlaridan maqsadli havolalar berildi.*

Kalit so'zlar: *aliment, oila, er-xotin munosabatlari, qonun, javobgarlik, aliment miqdori, aliment undirish tartibi.*

Xalqaro xususiy huquqda aliment majburiyatlarini huquqiy tartibga solish murakkab soha bo'lib, xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan hollarda aliment to'lash yoki turmush o'rtog'ini qo'llab-quvvatlash bo'yicha majburiyatlarni ko'rib chiqishda qaysi davlat qonunlari qo'llanilishi kerakligini aniqlashni o'z ichiga oladi. Xususiy xalqaro huquq, ko'pincha qonunlar ziddiyati deb ataladi, shaxslar yoki oilalar bir nechta mamlakatlar bilan aloqada bo'lganda yuzaga keladigan yurisdiksiya va huquq tanlash masalalari bilan shug'ullanadi.

Har bir davlat nikoh va oilaviy munosabatlar bilan bog'liq masalalarni boshqacha tartibga soladi. Xususan, bu turmush o'rtoqlar o'rtasidagi mulkiy munosabatlarga tegishli. Shunday qilib, Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasi 19-moddani 3-qismida erkaklar va ayollar teng huquq va erkinliklarga, shuningdek ularni amalga oshirish uchun teng imkoniyatlarga ega ekanligi to'g'risidagi qoida mustahkamlangan [1]. Agar Rossiyada birgalikda yashovchi turmush o'rtoqlarga nisbatan amaldagi qonunchilik haqida savol tug'lsa, ulardan biri chet ellik yoki ikkalasi ham bo'lsa, birgalikda yashash prinsipi qo'llaniladi. Rossiya Federatsiyasining Oila kodeksi ushbu tamoyilni 161-moddada mustahkamlaydi: er-xotinning shaxsiy nomulkiy va mulkiy huquqlari va majburiyatlari ularning hududida birgalikdagi yashash joyiga ega bo'lgan davlat qonunchiligiga muvofiq belgilanishi kerak [2]. Agarda bunday bo'lmagan holatda esa er-xotinning oxirgi yashagan joyi qonunchiligi bilan tartibga solinadi. Turmush o'rtoqlar o'rtasidagi mulkiy munosabatlarni eng yaxshi aniqlash va tartibga solish uchun nikoh shartnomasi qo'llaniladi. Ushbu hujjat nikohda bo'lgan yoki allaqachon er va xotin bo'lgan shaxslar o'rtasidagi nikoh paytida ham, nikoh bekor qilingan taqdirda ham mulkiy huquq va majburiyatlar to'g'risida kelishuvni anglatadi. Masalan, nikoh shartnomasi tuzilgan taqdirda, turmush o'rtoqlar birgalikda egalik qilishning qonun bilan belgilangan rejimini o'zgartirishi va umumiy, alohida mulk rejimini o'rnatishi mumkin. Bundan tashqari, bu barcha mulkka nisbatan ham, uning o'ziga xos turiga nisbatan ham amalga oshirilishi mumkin.

Turmush o'rtoqlar o'rtasidagi mulkiy munosabatlarni tartibga solish masalalari turli konvensiyalarda ham ochib berilgan. Masalan, 1993 -yilgi Minsk konvensiyasi va 2002 yilgi Kishinyov konvensiyasi quyidagilarni nazarda tutadi:

- er-xotinlar o'rtasidagi mulkiy munosabatlar ular hududida birga yashaydigan shartnoma tuzuvchi tomonning qonunchiligi bilan belgilanadi. Agar er bir ahdlashuvchi davlatda, xotin esa boshqa davlatda yashasa va ikkalasi ham bir xil fuqarolikka ega bo'lsa, ularning mulkiy munosabatlari ular fuqarosi bo'lgan davlat qonunlari bilan tartibga solinadi;

- agar turmush o'rtoqlardan biri bir ahdlashuvchi tomon fuqarosi bo'lsa, ikkinchisi ikkinchisining fuqarosi bo'lib, ulardan biri bir davlatda, ikkinchisi boshqa davlatda yashasa, ularning mulkiy munosabatlari mamlakat qonunchiligi bilan tartibga solinadi. ular oxirgi marta birga yashagan bo'lsa;

- agar er va xotinning ahdlashuvchi tomonlarning hududlarida umumiy yashash joyi bo'lmasa, u holda yuzaga kelgan nizoni ko'rib chiquvchi tomonning qonuni qo'llaniladi.

Shuningdek, davlatlar o'rtasida huquqiy yordam bo'yicha ikki tomonlama shartnomalar mavjudligini aytib o'tishimiz mumkin. Bunday kelishuvlar, xalqaro xususiy huquqda er-xotinlarning mulkiy huquqlarini belgilash tartibini sezilarli darajada soddalashtiradi. Masalan, Rossiya va Estoniya o'rtasida shunday shartnoma tuzilgan. Ushbu shartnomaga ko'ra, bir davlat fuqarosi bo'lgan va boshqa davlatda yashovchi turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlar ular birgalikda yashaydigan davlat qonunlari bilan tartibga solinadi.

Endilikda, aliment masalasini yoritib beradigan bo'lsak, aliment majburiyatlarini tartibga solish muammosi, buning natijasida bir shaxs boshqa shaxsga moddiy xizmat ko'rsatish majburiyatini oladi, albatta e'tibordan chetda qolmaydi. Alimentning ayrim masalalari sovet davrida tahlil qilingan I. K. Gorodetskiy, L. A. Lunts, N. I. Marysheva, N. V. Orlova, A.I.Pergament va boshqalar. Ushbu keltirib o'tilgan mualliflar bu masalaga asosiy e'tibor qaratganlar, qamoqda saqlanayotgan ota-onalardan aliment undirish imkoniyatini ta'minlash boshqa davlatlarning hududlari, Rossiyada yashovchi bolalar foydasiga. Xalqaro miqyosda aliment undirishning yagona tartibi darajada, bolalarning mulkiy manfaatlarini himoya qilish maqsadida, davlatlar o'zi harakat qildi. Natijada, 1956 yildagi "Xorijda alimentlarni undirish to'g'risida" konvensiya qabul qilindi [3] (Rossiya ishtirok etadi).

Konvensiya ishtirokchisi taqdiri muhtoj inson uchun imkoniyatlar alimentni olishiga bog'liq, sudlanuvchidan aliment undirish, kim boshqa ishtirokchi davlat hududida istiqomat qiladi. Ko'pincha bu jarayon qonuniy va faktik qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bugungi kungacha aliment undirish muammosi global ravishda nizo holatiga ko'tarilmoqda. Shu sababali Konvensiya aliment undirishning yangi tartibini ishlab chiqdi. Bu borada bir nechta konvensiyalar qabul qilindi.

Ishlar bo'yicha sud qarorlarini tan olish va uni ijro etish to'g'risidagi konvensiya " Bolalar foydasiga aliment" (1958-yilgi).

"Amaldagi qonun va qabul qilish to'g'risidagi qarorlarni tan olish" Yurisdiksiya to'g'risidagi Gaaga konvensiyasi [4] (1965-yilgi).

"Aliment majburiyatlari" qo'llaniladigan huquq to'g'risidagi Gaaga konvensiyasi [5] (1973-yilgi).

“Amaldagi qonun, javobgarlikni tan olish, amalga oshirish va hamkorlik qilish ota-onalar va bolalarni himoya qilish choralari” yurisdiksiya to‘g‘risidagi Gaaga konvensiyasi [6] (1996-yilgi). Ushbu konvensiyaga 2012-yil Rossiya qo‘shilgan.

“Bolalar va boshqa oila a‘zolari uchun aliment undirish tizimi” [7] (2007 yil) Rossiya ishtirok etmaydi ushbu konvensiyaga.

Xalqaro xususiy huquqda yuqorida berilgan konvensiyalar aliment undirish majburiyatini keng qamrovli tartibga solishni ta‘minlaydi. Biz o‘rganayotgan sohani huquqiy tartibga solish evolutsiyasi ni tavsiflash munosabatlar, yig‘ish mexanizmi bilan bir qatorda biz yuqorida ko‘rsatib o‘tganimizni ta‘kidlaymiz. 1956-yilgi konvensiyaga muvofiq, aliment undirishning asosiy asosi sifatida bola doimiy yashayotgan davlat qonuni qo‘llaniladi. Faqat bolaning huquqlari qonunda belgilanmagan hollarda, istisno ravishda aliment olish va sud orqali tartibga solishga ruxsat beriladi.

Ta‘minot masalalarini hal qilish uchun vakolatli organ tomonidan 1965 yil Konvensiyasi bolalar farovonligi, bola odatda yashaydigan davlat organi deb ataladi. 1973 yilgi Konvensiyaga ko‘ra, shaxsning aliment olish huquqi ham mavjud doimiy istiqomat qiladigan mamlakatning ichki qonunchiligi bilan belgilanadi. Albatta, milliy qonunchilikda bunday huquq bo‘lmasa, bunda alimentni oluvchi va to‘lovchining umumiy fuqaroligi to‘g‘risidagi qonunni qo‘llash kifoya. Bu yerda esa aliment undirishning iloji bo‘lmasa, albatta birinchi navbatda qonun qo‘llaniladi. Ushbu doirada yuzaga kelgan kazusga to‘xtalib o‘tamiz. Turli millatga mansub ota-onalar. Ruminiya va Evropa Ittifoqiga a‘zo davlatda nikohsiz tug‘ilgan bola yashaydi. Nikohdan tashqari tug‘ilgan bolaning otasi a‘zo davlat fuqaroligiga ega va yashaydi. Onasi esa chet elda Ruminiya fuqaroligiga ega va Ruminiyada istiqomat qiladi. 1) Ota-ona va bola o‘rtasida aliment to‘lash bo‘yicha majburiyatga nisbatan qo‘llaniladigan qonun sifatida qarzdorning qonunini tanlash.

2) Notarius qanday davom etadi?

Bu chet eldan kelib chiqqan elementga ega texnik hisobot bo‘lgani uchun, bu holda 2007-yil 23-noyabrdagi Gaaga protokoli qoidalariga taalluqli qonun hujjatlari texnik xizmat ko‘rsatish majburiyatlari haqiqiy vosita san‘atida. Kengash Nizomining 2-bandi (EC) № 3. Yurisdiksiya to‘g‘risida 2008 yil 18 dekabrda 4/2009-son, amaldagi qonunchilik, qarorlarni tan olish va ijro etish va tegishli masalalarda hamkorlik texnik xizmat ko‘rsatish majburiyatlari, xususan:

- ta‘minot majburiyatlari bilan bog‘liq masalalar bo‘yicha hujjat rasmiy ravishda tuzilgan yoki haqiqiy hujjat sifatida ro‘yxatdan o‘tganligi;
- kelib chiqishi va haqiqiyliги tegishli bo‘lgan a‘zo davlat imzo va hujjatning mazmuni va u tomonidan belgilangan davlat organi yoki shu maqsadda vakolat berilgan boshqa organ;
- ta‘minot majburiyatlari bilan bog‘liq kelishuv.

Bunday hollarda notarius shartnoma tuza olmaydi. Ota-onalar aliment to‘lash majburiyatiga nisbatan qo‘llaniladigan qonun sifatida qarzdorning qonunini belgilaydi, chunki ushbu konvensiya muvofiq. 2007 yildagi Gaaga protokolining 8 (3) bandiga ruxsat berilmaydi. Agar kreditor kichik bo‘lsa, shunday qilib, notarius qoidaga huquqiy samara berishga majburdir. Protokolning 3-moddasida nazarda tutilgan, unga ko‘ra a‘zo davlat qonunlari qo‘llaniladi

kreditor odatda rezident bo'lsa, bu: a) Agar voyaga yetmagan shaxs Ruminiyada bo'lsa, Ruminiya qonunchiligi;

b) agar voyaga etmagan bo'lsa, boshqa a'zo davlatning qonuni shu davlatda rezident hisoblanadi.

2) Ta'minot bo'yicha majburiyatlarni bajarishning miqdori va tartibi qanday bo'ladi? Qaysi tartibda notarius ishi davom etadi?

Ota-onalik mas'uliyatini yuklash, amalga oshirish, topshirish, to'liq yoki qisman tugatish quyidagilarni o'z ichiga oladi: vasiylik va tashrif huquqlari; vasiylik, homiylik va shu kabi muassasalar;

- belgilash va vazifalari bolaning shaxsi yoki mulkiga g'amxo'rlik qilish, uni vakillik qilish yoki unga yordam berish; bolani homiylik ostidagi oilaga yoki muassasa tarbiyasiga berish; bolalarni himoya qilish bo'yicha chora-tadbirlar bolaning mulkini boshqarish, saqlash yoki tasarruf etish [8].

Ta'minot bo'yicha majburiyatlarni bajarishning miqdori va tartibi to'g'risida masala aliment, notarius buni tekshirishga haqli. Kelishuv amaldagi qonunchilikka muvofiq va bolaning eng yaxshi manfaatlarini hurmat qiladi. Misol uchun, agar ta'minot majburiyati Ruminiya qonunchiligi bilan tartibga solinsa, san'at qoidalari 5291-san'at. NCCning 5302 va 5333-moddalari qo'llaniladi, tomonlar to'g'ridan-to'g'ri o'rnatishlari mumkin. Ijro etish yoki pul shaklida, belgilangan miqdorda yoki aliment to'lash yo'li bilan ma'lum bir vaqtda muntazam bo'lib to'lanadigan foiz ulushi.

3) Aliment to'lashdan voz kechish mumkinmi? Notarius qanday ishlaydi?

NCCning 515-moddasi kelajakda hech kim o'z huquqidan voz kechishi mumkin emasligini aniq belgilaydi. MKning 533-moddasi 3-bandiga muvofiq notarius taraflarning ta'minot bo'lishi to'g'risidagi kelishuvini tasdiqlashi mumkin. Xizmat ko'rsatish ehtiyojlarini qoplaydigan bir martalik to'lovni muddatidan oldin to'lash orqali shuningdek, kreditor uzoqroq vaqt davomida yoki ta'minot bo'lgan butun davr mobaynida ta'minot qarzdorda ushbu majburiyatni qoplash uchun zarur vositalar mavjud bo'lganligi sababli amalga oshiriladi.

Shunday qilib, bu sohadagi munosabatlar aliment to'lash bo'yicha majburiyatlarni huquqiy tartibga solish zamonaviy xalqaro xususiy huquq bosqichida tartibga soluvchi asosiy qoidalarni tizimlashtirish va universallashtirishdir.

Shuni ta'kidlash kerakki, xalqaro xususiy huquqda aliment majburiyatlarini ko'rib chiqishning o'ziga xos qoidalari va tartiblari bir mamlakatdan boshqasiga farq qilishi mumkin. Bunday vaziyatga duch kelgan har bir kishi ushbu ishlarning murakkabligini aniqlash uchun xalqaro oilaviy huquq bo'yicha tajribaga ega bo'lgan tajribali advokat bilan maslahatlashishi kerak.

REFERENCE:

1. Конституция РФ от 12 декабря 1993 г. (с изм. от 21.07.2014) №11-ФКЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 2014. №31. Ст. 4398.
2. Семейный кодекс РФ. Федеральный закон от 29 декабря 1995 №223-ФЗ в ред. от 03 августа 2018 №319-ФЗ // СЗ РФ. 1996. №1. Ст. 16.

3. Конвенция «О взыскании алиментов за границей» (Принята в НьюЙорке 20 июня 1956 г.; Вступила в силу 29 мая 1957 г.) [Электронный ресурс]. – Доступ. из справ.-прав. системы «Гарант».
4. Гаагская конвенция «О признании и исполнении судебных решений по делам об алиментах в пользу детей» (Заключена 15 апр. 1958 г.) // Журнал международного частного права. – 2000. – № 2-3. – С. 67-70.
5. Гаагская конвенция «О юрисдикции, применимом праве и признании решений об усыновлении» (Заключена 15 нояб. 1965 г.) // Международное частное право : сборник документов. – М.: БЕК, 1997. С. 669-674.
6. Гаагская конвенция «О праве, применимом к алиментным обязательствам» (Заключена 1 окт. 1973 г.) // Международное частное право : сборник документов. – М. : БЕК, 1997. – С. 680-684.
7. Гаагская конвенция «О юрисдикции, применимом праве, признании, исполнении и сотрудничестве в отношении ответственности родителей и мер по защите детей» (Заключена 15 окт. 1996 г.) // [Электронный ресурс]. – Доступ. из справ.-прав. системы «Гарант».
8. Art. 529 of NCC: The amount of maintenance: (1) Maintenance is due according to the needs of the one who asks it and the means of which has to pay. (2) When maintenance is owed by a parent, it is set to a quarter of his monthly net income for one child, a third for two children and a half for three or more children. (3) The amount of maintenance due to children, along with maintenance due to other persons, by law, cannot exceed half of the monthly net income of the one who is obliged.
9. Damirovich, M. R., Ibragimovich, T. I., & Sattarovich, A. U. (2022). The Role Of Spiritual And Educational Events In Promoting The Ideas Of Religious Tolerance And International Health. *Brazilian Journal of Implantology and Health Sciences*, 4(5), 42-47.
10. Sattarovich, A. U. (2023). YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING ASOSIY TAMOILLARI. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, 2(20), 232-234.
11. Abdusalomov, U. S., & Boltaboyev, A. (2020). GENERAL CHARACTERISTICS OF THE MILITARY COMMITTEES OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Экономика и социум*, (12 (79)), 10-13.
12. Abdusalomov, U. S. (2023). DEFENDING THE MOTHERLAND IS THE OBLIGATION OF EVERY CHILD. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD*, 1(1), 6-9.
13. Sattarovich, A. U. (2022). We Should Follow the Example of Our Ancestors in Patriotism. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 6, 24-26.
14. Sattarovich, A. U. (2023). HARBIYLARNING KREATIV SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIMNING AHAMIYATI. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 1(12), 96-100.

15. Sattarovich, A. U. B. (2022). «HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI». Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 10(11), 90-97.

16. Абдусаломов, У. С. (2023). ЗАЩИЩАТЬ РОДИНУ-ОБЯЗАННОСТЬ КАЖДОГО РЕБЕНКА. MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 5(5), 13-17.